

קביעת מזוזה במקום פטור לצורך שמירה בלבד

שאלה

- א. מזוזה כסגולה לשמירה
 - ב. מזוזה שומרת או מצוה שומרת
 - ג. קביעת מזוזה כשאינן בה מצוה
- סיכום

שאלה.

בגליון א של הבטאון 'מחניך' (עמוד 15 ואילך) עסקתי בשאלה האם ישנה חובה לקבוע מזוזה בספינות חיל הים, ומסקנתי היתה שבחלק מהספינות הגדולות כדוגמת הסטי"ל והדבור, יש לקבוע מזוזה אך ללא ברכה. אבל בספינות הקטנות כדוגמת הגוררת והצרעה, אין כל חובה לקבוע בהן מזוזה. בעקבות פסיקה זו נשאלתי, האם מותר לקבוע מזוזות בספינות הללו, לצורך שמירה בלבד. שהרי ידוע שהמזוזה מהווה שמירה לבית, והחיילים המשרתים בספינות אלו מעוניינים לקבוע בהן מזוזות שישמרו עליהם מהסכנות הרבות שבים. או שמא, בגלל שספינות אלו פטורות ממזוזה, אסור לקבוע בהן מזוזה?

א. מזוזה כסגולה לשמירה

בראש ובראשונה, עלינו לדעת ולברר מהו המקור בדברי חז"ל שהמזוזה מהווה סגולה לשמירה. במסכת מנחות (לג:) נאמר:

"אמר רבא, מצוה להניחה (את המזוזה) בטפח הסמוך לרשות הרבים. מאי טעמא? רבנן אמרי, כדי שיפגע במצוה מיד. רב חנינא מסורא אומר, כי היכי דתינטריה¹. אמר רבי חנינא: בוא וראה שלא כמידת הקדוש ברוך הוא מידת בשר ודם. מידת בשר ודם - מלך יושב מבפנים ועבדיו משמרין אותו מבחוץ. מידת הקדוש ברוך הוא אינו כן, עבדיו יושבין מבפנים והוא משמרן מבחוץ, שנאמר (תהלים קכא ה) "ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך".

כעין גמרא זו מוצאים אנו במסכת עבודה זרה (יא.) וזהו תוכן הדברים שם:

אונקלוס בר קלונימוס התגייר, שלח הקיסר הרומאי גדוד של חיילים כדי לאוסרו ולהביאו אליו. כאשר הגיעו החיילים לאונקלוס, גם הם התגיירו, וכך היה מספר פעמים, עד שציוה הקיסר לחייליו שכאשר יגיעו אל אונקלוס, לא ידברו עימו מאומה, מפני שחשש שאם ידברו עימו, יצליח לשכנע גם אותם שיתגיירו כקודמיהם. כאשר הגיעו החיילים, תפסו את אונקלוס והחלו ללכת בלי לדבר עימו מאומה. כשהגיעו לפתח הבית, ראה אונקלוס את המזוזה, הניח ידו עליה ושאל את החיילים האם יודעים אתם מה זה?! אמרו לו החיילים, אמור לנו אתה מה זה. אמר להם: מנהגו של עולם, מלך

¹ רש"י מפרש: "דתינטריה לכל הבית מן המזיקין".

בשר ודם יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ. ואילו הקדוש ברוך הוא עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ, שנאמר (תהלים שם ח') "ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם"².

משני קטעי הגמרא הללו אנו למדים, שהמזוזה הקבועה בפתח הבית, שומרת על כל הנמצאים בבית. אלו הן המקורות המופיעים בתלמוד בבלי. אך גם מהתלמוד ירושלמי נראה שיש ללמוד כך. במסכת פאה (פרק א הלכה א, דף ד. נאמר:

"ארטבון³ שלח לרבי הקדוש חד מרגלי טבא אטימיטון (מרגלית מאוד חשובה וממש לא היה לה אומד). אמר ליה, שלח לי מילה דטבא דכוותה. שלח ליה חד מזוזה, אמר ליה מה אנא שלחי לך מילה דלית לה טימי (דבר שאין לו שומא וערך), ואת שלחת לי מילה דטבא חד פולר (מטבע קטנה). אמר ליה חפציך וחפצי לא ישוו בה, ולא עוד אלא דאת שלחית לי מילה דאנא מנטיר לה, ואנא שלחית לך מילה דאת דמך לך והיא מנטרא לך דכתיב (משלי ו כב) בהתהלכך תנחה אותך וגו'".

כדברים אלו אף מופיע בבבאראשית רבה (פרשה לה אות ד).

אולם, לפי דברי רבי מאיר הכהן זצ"ל מסרקסטה (הרמ"ד)⁴, אין ללמוד כלל וכלל מהגמרא במסכת עבודה זרה שהמזוזה הקבועה בפתח הבית, שומרת על כל הנמצאים בבית. שהרי, הרמב"ם (פרק ה מהלכות מזוזה הלכה ד) כותב בזו הלשון:

"מנהג פשוט שכותבים על המזוזה מבחוץ כנגד הריח שבין פרשה לפרשה 'שד-י', ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ. אבל אלו שכותבין מבפנים שמות המלאכים או שמות קדושים או פסוק או חותמות, הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעולם הבא. שאלו הטפשים לא די להם שבטלו המצוה, אלא שעשו מצוה גדולה שהיא יחוד השם של הקדוש ברוך הוא ואהבתו ועבודתו, כאילו הוא קמיע של הניית עצמן כמו שעלה על ליבם הסכל, שזהו דבר המהנה בהבלי העולם".

על דברים אלו מביא היסוף משנה' את קושיית הרמ"ד, שלכאורה מהגמרא במסכת עבודה זרה הני"ל משמע, שהקדוש ברוך הוא עושה את המזוזה כדי לשמור על ישראל, ואם כן מהי טענת הרמב"ם על אנשים אלו, ומדוע קוראם טיפשים. מתרץ על כך הרמ"ד, שכל מה שאונקלוס אמר לחיילים שהקדוש ברוך הוא עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ, לאמיתו של דבר, זה אינו נכון שהמזוזה שומרת על הנמצאים בתוך הבית, ואונקלוס אמר את דבריו אלו רק כדי להחשיב את עם ישראל לפני החיילים, ועל ידי כך יהיה להם חשק ורצון להתגייר, וממילא אין להקשות על הרמב"ם מדברי הגמרא.

² במאמר המוסגר, יש להבין מדוע ציטטה הגמרא במנחות את הפסוק "ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך". ואילו הגמרא בעבודה זרה מביאה שאונקלוס אמר את הפסוק "ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם"? תרתי וחפשתי בספרים תשובה לשאלה זו, ומצאתי שהשאלת שלום' על השאילתות' דרב אחאי גאון (שאילתא קמה אות קסד) הקשה קושיה זו. והוסיף עוד, שלכאורה הפסוק "ה' שומרך..." הוא מוקדם בתהלים מהפסוק "ה' ישמור צאתך", ומדוע אונקלוס אמר להם דוקא את הפסוק השני? וכתב שם שיש לתרץ בדוחק ולומר, שמכיון שאצל אונקלוס החיילים תפסוהו והתחילו ללכת ורצו להוציאו מן הבית שהיה דר בו, לכן אמר להם דוקא את הפסוק "ה' ישמור צאתך". ועי"ש דתירץ עוד תירוץ, ואכמ"ל.

³ בדבר זהותו של 'ארטבון' - האם היה יהודי. עיין בקובץ 'זכור לאברהם' תשנו עמוד תמח במאמרו של הרב דוד ברדא שליט"א.

⁴ דבריו מובאים בכסף משנה פרק ה מהלכות מזוזה הלכה ד.

אבל לדעת ה'אגרות משה' (יורה דעה חלק ב סימן קמא סוף ענף א) למרות דברי הרמ"ך הנ"ל, שפיר אפשר ללמוד מהגמרא בעבודה זרה שהמזוזה שומרת על הבית מן המזיקין. מכיון שניתן לומר שמה שהרמ"ך כתב דאונקלוס אמר את דבריו כדי להחשיב את עם ישראל לפני החיילים. אין הכוונה כמו שכתבנו שבאמת אין המזוזה שומרת ומגינה על הנמצאים בבית. אלא ודאי המזוזה אכן שומרת על בני הבית, אלא שזאת **בזכות קיום המצוה** של קביעת המזוזה בפתח הבית. ואונקלוס לא אמר להם שזהו הטעם לשמירת המזוזה על בני הבית, אלא אמר להם שכל מצות מזוזה ניתנה לעם ישראל כדי שהמזוזה תשמור עליהם, והוא לא אמר להם את הסיבה האמיתית, מפני שרצונו היה להחשיב את עם ישראל לפניהם.

להלכה נפסק כמובא בגמרות הללו, וכך כותב הטור (יורה דעה סימן רפה):

"וגדולה מזה שהבית נשמר על ידה, כמו שדרשו בפסוק "ה' שומרך וגו'", מלך בשר ודם מבפנים ועבדיו שומרים אותו מבחוץ, ואתם ישינים על מטתכם והקדוש ברוך הוא שומר אתכם מבחוץ. ועל כן נתינתה בטפח החיצון, שיהא כל הבית ולפנים הימנה ובשמירתה. ומכל מקום לא יהא כוונת המקיימה אלא לקיים מצות הבורא יתעלה שציונו עליה".

עד כאן ביררנו האם המזוזה משמשת סגולה לשמירה לכל הנמצאים בבית. והסקנו, שאכן המזוזה שומרת על כל בני הבית.

ב. מזוזה שומרת או מצוה שומרת

עתה, נתחיל לברר האם המזוזה עצמה היא זו שמשמשת כסגולה לשמירה, וממילא גם כאשר היא אינה קבועה במקומה לפי כל כללי ההלכה, או שהיא קבועה במקום שפטור ממזוזה היא גם שומרת. או שמא קיום מצות מזוזה היא זו המהווה שמירה, וממילא כאשר המזוזה אינה קבועה כהלכה או שהיא קבועה במקום פטור, היא איננה משמשת כסגולה לשמירה.

במסכת מנחות (לב): נאמר:

"תניא נמי הכי, תלאה במקל או שהניחה אחר הדלת, סכנה ואין בה מצוה"⁵.

רש"י ז"ל בפירושו לגמרא שם כותב בזו הלשון:

"סכנה - מן המזיקים, שאין הבית משתמר בה, עד שיקבענה בצורת הפתח כהילכתה".

מדברי רש"י הללו משמע, שאף על פי שהאדם קבע בביתו מזוזה מהודרת בתכלית ההידור, שכתבה סופר צדיק וירא שמים, בכל זאת, כל זמן שלא קבע אותה כהלכתה - במקומה הנכון על פי ההלכה, אין היא שומרת על הבית מן המזיקים.

לכאורה דברי רש"י צריכים קצת ביאור. שהרי, לפי דבריו היה יותר נכון ומדויק שהברייתא תאמר, "אין בה מצוה, והוה סכנה". שהרי כל מה שאין הבית נשמר ממזיקים והוה סכנה, הוא מפני שמזוזה זו לא נקבעה במקומה הנכון ואין בה מצוה, ומדוע בברייתא נאמר "סכנה, ואין בה מצוה"? בנוסף לכך, תוספות שם (ד"ה סכנה) מקשה על דברי רש"י הנ"ל: "וקשה לרבינו תם, דאם כן הוה ליה למימר הכי, כל העשויה שלא כהלכתה". ובשיטה מקובצת (שם אות יא) מסביר את קושיית תוספות, שלכאורה מדוע דוקא כאן בפסול של תלאה במקל או שהניחה אחר הדלת, נזכרה הגמרא לכתוב שהוא

⁵ דברים אלו מובאים גם בתלמוד ירושלמי פרק ד דמגילה הלכה יב.

סכנה. הרי לפי רש"י כל זמן שאין המזוזה עצמה כשרה, או שלא נקבעה באופן הכשר, הוה סכנה, והיה יותר ראוי שהגמרא תכתוב כלל: "כל מזוזה העשויה שלא כהלכתה, הוה סכנה" מכיון שאיננה שומרת את הבית מן המזיקין? לכן חולק תוספות על רש"י וסובר שהסכנה שעליה מדברת הברייתא, היא סכנה ממשית ולא סכנה ממזיקין. שהרי מדובר שתלה את המזוזה במקל, והאדם בלי כוונה יכול להיתקל במקל ולהיפצע בראשו. וכך גם במקרה שהניח את המזוזה מאחורי הדלת, רגילה היא להיות בולטת מן הקיר, והאדם בלי כוונה מכה בה את ראשו ונפצע.

לאור דברי תוספות הללו, ניתן לומר שהם סוברים, שהמזוזה שומרת את בני הבית מן המזיקים אפילו בזמן שאין בה מצוה, כגון, שאינה קבועה במקומה הנכון או שאינה כתובה כהלכתה. שהרי, אם הדבר נכון, שבמקרה והמזוזה אינה קבועה כהלכתה, היא איננה שומרת ומגינה על הבית, תהיה קשה קושיית התוספות לא רק על רש"י אלא גם על עצמו, מדוע הגמרא לא כותבת כלל: "כל מזוזה העשויה שלא כהלכתה, הוה סכנה". בנוסף, קושייתנו על הגמרא לפי דברי רש"י הנ"ל - מדוע כתוב "סכנה, ואין בה מצוה" ולא כתוב "אין בה מצוה והוה סכנה", קושיה זו אינה קשה כלל לשיטת תוספות. שהרי, אין כל שייכות בין הסכנה לבין אין בה מצוה. הוה סכנה מכיון שיש כאן סכנה ממשית, שהאדם יכול לפצוע את ראשו על ידי המזוזה. ואין בה מצוה, מכיון שהיא אינה קבועה במקומה הנכון לפי כללי ההלכה, ולכן "הסכנה" יכולה להיות כתובה בגמרא גם לפני "אין בה מצוה" ואין סדר לדברים. אך לשיטת רש"י קושייתנו במקומה עומדת.

ונראה ליישב בדוחק ולומר, שהאמת היא שהסכנה שישנה כאן, היא מחמת שאין בזה מצוה ואין הבית נשמר מן המזיקין. והברייתא בכוונה תחילה כתבה את "הסכנה" לפני "אין בה מצוה", שהרי, אילו בתחילה היה כתוב "אין בה מצוה" ולאחר מכן "סכנה", הייתי יכול לומר, שדוקא כאן שאין בה מצוה וגם יש סכנה מחמת שאין בה מצוה, אין לאדם לשים את המזוזה. אבל במקום שיש מצוה אך יש סכנה ממשית, בכל זאת ישים האדם את המזוזה. לכן הברייתא כתבה בתחילה "סכנה" ולאחר מכן "אין בה מצוה", להשמיענו, שאפילו היכן שיש בה מצוה אך יש בה גם סכנה, אין לקבוע את המזוזה. שהרי התורה אמרה (ויקרא יח ה) "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" ודרשו על כך חז"ל (יומא פה:): "וחי בהם - ולא שימות בהם", ואין לאדם לעשות מצוה כשבעשייתה הוא מסכן את חייו עלי אדמות. בכך יישבנו את שיטת רש"י מקושייתנו, אבל על קושיית התוספות, לא מצאתי יישוב.

מעתה יוצא איפוא, ששאלתנו האם המזוזה משמשת סגולה לשמירה גם בזמן שאינה קבועה במקום החייב במזוזה, כגון שקובע אותה בספינת הגוררת או הצירעה, דבר זה תלוי במחלוקת רש"י ותוספות הנ"ל. לרש"י שסובר שברגע שאין במזוזה מצוה, יש סכנה מפני שהיא אינה שומרת מהמזיקין. ממילא כשחייל קובע מזוזה בגוררת או בצרעה, לא הוה מצוה, שהרי אין מצוה לקבוע מזוזה בספינות אלו - כפי שהסקתי במאמרי הנ"ל, ואם כן היא אינה שומרת על החיילים המפליגים בה. מה שאין כן לשיטת תוספות שהברייתא דיברה רק על סכנה ממשית, ממילא כשקובעים מזוזה בגוררת או בצרעה, נכון שאין בכך מצוה, מכיון שספינות אלו פטורות ממזוזה, אך למרות זאת המזוזה משמשת כסגולה לשמירה לכל החיילים המפליגים בספינות אלו.

ראיה לשיטת רש"י שהמזוזה שומרת ומגינה רק כשהיא כהלכה, ניתן להביא מהשאלות דרב אחאי גאון (שאלתא קמה). שם מובא הסיפור שציטטנו מהירושלמי בתחילת דברינו, אך בתוספת דברים שאינם מופיעים לא בירושלמי ולא במדרש רבה הנ"ל. וזה לשון השאלות:

"מיד נכנס שד בביתו של ארטבן, ולא היה לו אלא בת אחת, ובאו כל הרופאים ולא הועילו לה. כיון שנטל ארטבן את המזוזה ו**שם לה על הפתח**, מיד ברחא אותה שדה, ונטל רבנו הקדוש מרגלית לעצמו".

אם כן, רואים אנו בפירוש, שכל זמן שארטבן לא קבע את המזוזה על פתח הדלת, סגולת המזוזה לא הועילה לביתו.

להלכה האם פוסקים כרש"י או כתוספות, נראה שקיימות בכך שתי שיטות. האחת, שיטת הטור שפוסק כתוספות. וזה לשונו (יורה דעה סימן רפט):

"ואם הניחה אחורי הדלת, אין זה מצותה. ונראה, שאם שינה באלו המקומות, אינו מעכב, רק שתהיה בצד הימין לביאה".

כותב על כך הב"ח שם :

"משמע מדכתב רבנו הך ונראה, בטר דכתב ואם הניחה אחורי הדלת, אלמא דסבירא ליה, דאף בהניחה אחורי הדלת אינו מעכב, וכן פירש בית יוסף עיין שם. ותימה, דהלא רש"י מפרש סכנה מן המזיקין, שאין הבית משתמר בה, עד שיקבענה בצורת הפתח כהלכתה, עכ"ל. אלמא דמעכב, מדאין הבית משתמר בה. ויש לומר, דרבנו דחה פירוש רש"י, מדהקשו עליו התוספות לשם, ומפרשי בשם רבנו תם סכנה - דאחורי הדלת משום דמכה בה ראשו, אלמא משמע דהבית משתמר בה שפיר, דאינו מעכב".

אם כן, הטור, הבית יוסף והב"ח פוסקים כהתוספות, ולעיל כבר כתבנו שלשיטת התוספות ניתן לומר שהם סוברים, שהמזוזה שומרת ומגינה גם אם היא איננה קבועה כהלכתה, וממילא גם אפשר לומר דהני פוסקים הכי סבירא להו להלכה, שאפשר לקבוע מזוזה במקום שאינו חייב במזוזה כמו הגוררת והצירעה, ובכל זאת היא תשמור ותגן על כל החיילים המפליגים בספינות אלו.

השיטה השנייה היא שיטת הרמב"ם שפוסק כרש"י. הרמב"ם (הלכות מזוזה פרק ה הלכה ח) כותב :

"תלאה במקל פסולה, שאין זו קבועה. הניחה אחרי הדלת, לא עשה כלום".

מהא שכותב שיפסולה או שילא עשה כלום, משמע שסבירא ליה כרש"י שמה שאין הבית משתמר, משמע שדבר זה מעכב ולא עשה כלום. יוצא איפוא, שאם האדם יקבע מזוזה בספינה שאינה חייבת במזוזה, המזוזה לא תגן ולא תשמור על כל נוסעי הספינה, מפני שהיא קבועה שלא כהלכתה.

וכבר כתב כן הרמב"ם בפירוש (שם הלכה ד), וזה לשונו :

"מנהג פשוט שכותבים על המזוזה מבחוץ כנגד הריח שבין פרשה לפרשה שד-י, ואין בזה הפסד, לפי שהוא מבחוץ. אבל אלו שכותבין מבפנים שמות המלאכים, שמות קדושים או פסוק או חותמות, הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעולם הבא. שאלו הטפשים, לא די להם שבטלו המצוה, אלא שעשו מצוה גדולה שהיא יחוד השם של הקדוש ברוך הוא ואהבתו ועבודתו, כאילו הוא קמיע של הניית עצמן, כמו שעלה על ליבם הסכל שזהו דבר המהנה בהבלי העולם".

מדבריו ניתן ללמוד, שכאשר לא עושים את המזוזה כהלכתה, כגון שמוסיפים בה כל מיני הוספות, כמו שמות של מלאכים וכדומה, ובמיוחד כאשר עושים את המזוזה אך ורק כקמיע לשמירה, זה אינו טוב, והעושים כן אין להם חלק לעולם הבא. ובוודאי שבמקרה כזה המזוזה אינה שומרת ומגינה.

כך למד גם הכסף משנה בדברי הרמב"ם הללו, וזה לשונו שם :

"לכך צריך לומר, דאין הכי נמי שהמזוזה שומרת על הבית כשהיא כתובה כתיקנה. לא המלאכים הכתובים בה מבפנים, וגם אין הכוונה בעשייתה לשמור הבית, אלא צריך שיכוין לקיים מצות הקדוש ברוך הוא, וממילא נמשך שתשמור הבית".⁶

כדברים אלו פוסק הדרכי משה (יורה דעה סימן רפו אות ד) :

"כתב המרדכי (הלכות קטנות סימן תקסב) בשם המהר"ם מרוטנבורג (דפוס קרימונה סימן קח), מובטח אני, שכל בית מתוקן במזוזה כהלכתה אין שום מזיק יכול לשלוט בו".

אם כן, אם יקבעו מזוזה בגוררת או בצרעה כדי שהיא תשמור על כל החיילים המפליגים בהן, דבר זה לא יעזור ולא ישמור, מכיון שאין חובה ומצוה לקבוע מזוזה בספינות אלו. יתירה מכך, יתכן שהם יהיו בכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא חס וחלילה כפי שכתב הרמב"ם הנ"ל, שהרי הם משתמשים במזוזה אך ורק לצורך קמיע.

ג. קביעת מזוזה כשאין בה מצוה

עד כה יוצא לנו, שקיימת מחלוקת בין רש"י לתוספות, האם המזוזה שומרת ומגינה גם כשהיא אינה קבועה כהלכתה. אך למעשה נראה, שאין להשתמש במזוזה כקמיע לשמירה, ולכן אין לקבוע מזוזה בספינה שאינה חייבת במזוזה רק כדי שתשמור על נוסעיה, וזאת מפני ג' טעמים. א. מכיון שאין זה ברור ופשוט, דהתוספות והטור סוברים שהמזוזה שומרת ומגינה גם כשאינה קבועה כהלכתה. ב. גם אם ננקוט כן, הלא הש"ך (יורה דעה שם ס"ק ג) לענין תלאה במקל או שהניחה אחורי הדלת, כותב שיש להחמיר ולחוש לשיטת הרמב"ם ודעימיה שהמזוזה פסולה, והרמב"ם הלא סבירא ליה שהמזוזה אינה שומרת ומגינה אם איננה קבועה כהלכתה. ג. אם נפסוק שהמזוזה שומרת ומגינה גם כשאיננה קבועה כהלכתה, תקלות רבות יכולות לצאת מכך, כגון שאנשים ישימו מזוזה בתוך התיק שלהם והמזוזה תתבזה וכדומה. לכן, יש לנהוג כדעת הרמב"ם ודעימיה, ואין להשתמש במזוזה כקמיע לשמירה, ולכן אין לקבוע מזוזה בספינות כדוגמת הגוררת והצרעה רק כדי שתשמור על נוסעיה.

ברם, שיטת האגרות משה (שם) שהמזוזה משמשת כסגולה לשמירה, גם בזמן שהיא אינה קבועה במקומה לפי ההלכה, אפילו כשהיא נמצאת על גופו של האדם. ואלו הן מקצת דבריו: פשוט שגם פרשיות דמזוזה לא גריעי משאר פסוקים ושמות ששייך לכותבם בקמיע לשמירה, ורק מה שסוברין שכל הנחת המזוזה בפתח הבית, היא רק לשמירה, זה אינו נכון, והוה ביטול המצוה. וכן מפורש בגמרא בשבת (סא:): שהיו כותבין קמיעין מענינות הרבה ויש בהן משום קדושה, ואיפסק כן ברמב"ם (פרק י מהלכות ספר תורה הלכה ה). וכל מה שהרמב"ם כותב בהלכה שהבאנו לעיל, שהם טפשים שמבטלים מצוה גדולה, כוונתו רק לאלו החושבים שכל מצות מזוזה היא רק כדי לשמור על הבית.

אחת מראיותיו, היא מהתוספות יום טוב, וזו לשון האגרות משה :

"וכמפורש בתוספות יום טוב (כלים פרק יז משנה טז) שמפרש כן בכוונת הרמב"ם (פרק ב מכלים הלכה ב) שנקט, מקל שיש בו בית

⁶ עיין בשו"ת אגרות משה שהבאנו לעיל, דבענף א שם ביאר יפה את שיטת הרמב"ם והכסף משנה הנ"ל. אך להלכה למעשה אין נפקא מינה בין ביאורנו בדברי הרמב"ם, לבין ביאורו של האגרות משה.

קיבול מזוזה, שמשמע שכן היה אורח ארעא. ואינו כלום מה שכתב בתוס' אנשי שם, שהרמב"ם שכתב שהם טפשים, קאי גם על אנשים כאלו. דהא אדרבה, מפורש ברמב"ם שאינו כן, אלא על אלו שכותבין שמות מלאכים ושמות קדושים בפנים - קראן טפשים, ולא על אלו שכותבין מבחוץ, וכל שכן שלא על אלו שנושאים מזוזה עימם לשמירה. ומשמע שגם הוא סובר דיש בזה שמירה כקמיע, ואף חכמים גדולים רשאים לעשות כן, ועיין בספר סדרי טהרות להגאון האדמו"ר מראדזין, שפירש כהתו"ט וביאר בד"ה 'ומקל', שמוכרחין לפרש כן".

והנה אנכי הצעיר באלפי ישראל, לא זכיתי להבין מהי ראייתו מדברי התוספות יום טוב הנ"ל. שהרי לכאורה בדברי התוספות יום טוב רואים בפירוש כדברינו, שאין המזוזה שומרת כאשר היא אינה כמצותה, ולא כדעת האגרות משה. וזה לשון התוס' יו"ט שם: "ומקל שיש בו בית קיבול מזוזה ומרגלית, לשון הר"ב: ועושין כך כדי לגנוב את המכס. וכלומר, שמניח בו המזוזה שאין נותנין ממנה מכס, ותחתיה טומן המרגליות. אבל לשון הרמב"ם בפרק כ מהלכות כלים, מקל שיש בו בית קיבול מזוזה או מקום מרגלית, ע"כ. ולפי זה, בית קיבול מזוזה - אורח ארעא, ולא משום גניבת מכס. ואפשר, שהיו האנשים בזמן המשנה נושאים מזוזה עימם, **וחשבו** זה למצוה ולשמירה להם".

אם כן, התו"ט בעצמו כותב שהאנשים שעשו זאת חשבו שהמזוזה שומרת עליהם. והם רק חשבו כך, אבל אליבא דאמת זה לא שמר עליהם, כי מזוזה שאינה קבועה כמצותה אינה שומרת, וממש כדברינו.

כמו כן משמע שם מדברי ה'תוספות אנשי שם', דהוא אינו מקבל את דברי התו"ט, דאם דבריו הם נכונים, יוצא שהאנשים הללו היו טפשים, וכי התנא של המשנה בשופטני עסיק?! לכן הוא מפרש שם שדרכם היתה כאשר הלכו למקום רחוק, היו נוטלים עימם מקל ובו מזוזה, וכשהיו ישנים בפונדק, היו תולין את המקל בו עד הבוקר, כדי שיהיה להם זיכרון של מזוזה, שהרי דירת עראי אינה חייבת במזוזה. חזינן בפירוש שהוא הבין בדברי התו"ט שכוונתו היא, שהאנשים הללו טעו וחשבו שמזוזה שאינה קבועה כהלכתה, היא גם שומרת, וזה אינו נכון. ובפשטות בדבר זה גם הוא סבירא ליה כהתוספות יו"ט. ובנוסף לכך, מנא ליה לבעל האגרות משה, שהפסוקים הכתובים במזוזה הם פסוקי שמירה, אולי הם אינם פסוקי שמירה ורק בזכות קיום המצוה אנו נשמרים, ופסוקים אלו אינם דומים לכל מיני פסוקים שהם ידועים כפסוקי שמירה?! אם כן דברי האגרות משה טעונים ביאור, וה' יאיר עינינו בתורתו.

לאור כל האמור לעיל, אנו על משמרתנו נעמודה, שכל זמן שהמזוזה אינה קבועה במקומה כהלכתה, או שקובעים אותה במקום שאינו חייב במזוזה, היא אינה משמשת כסגולה לשמירה. אך אם בכל זאת קבע האדם מזוזה במקום שפטור ממזוזה, כדוגמת ספינת הגוררת או הצרעה, לא רק שהיא אינה משמשת כסגולה לשמירה על נוסעי הספינה, אלא אף היא יכולה להזיק להם. וזאת על פי האור זרוע (הלכות תפילין סימן תקסה) שמצטט את דברי הגמרא במסכת מנחות (לה). שכל העושה את תפילתו עגולה, סכנה ואין בה מצוה. וכותב על כך שהסכנה היא מפני שהאדם נושא את השם הקדוש שלא כהלכתו. אם כן, גם במקרה דידן, אם החייל יקבע מזוזה בגוררת או בצרעה, הרי הוא נושא את השם הקדוש שלא כהלכתו, מכיון שספינות אלו פטורות ממזוזה, וחס וחלילה הוא וכל נוסעי הספינה יכולים להינזק.

למרות מסקנתנו שאין לקבוע מזוזה בגוררת או בצרעה, יש לדעת! שהמזוזה שקבועה בביתו ובחדרו של כל חייל, שומרת היא ומגינה עליו גם כאשר הוא מפליג בספינה. וזאת, על פי המבואר בספרי הפוסקים, שכאשר אדם קובע מזוזה כשרה בביתו לפי כל כללי ההלכה, ומכוון בעיקר לקיום מצות "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך", לא רק שהיא שומרת על בני הבית כאשר הם נמצאים בתוך הבית, אלא גם כאשר בני הבית יוצאים מחוץ לבית, המזוזה ממשיכה לשמור עליהם. אם כן, חייל הרוצה שתהיה לו שמירה בעת הפלגתו בים, יקנה מזוזה כשרה במקום מוסמך, ויקבע את המזוזה בביתו לפי כל כללי ההלכה, שהמזוזה לא תהיה למעלה מדאי או למטה מדאי, וכדומה. וכן יודא שבחדר המגורים שלו בבסיס ישנה מזוזה כשרה. ואז, לא רק שהמזוזה תשמור עליו בתוך ביתו ובחדרו, אלא גם תשמור עליו גם כשהוא מחוץ לביתו או לחדרו. כך גם כותב המהרש"א (חידושי אגדות עמ"ס מנחות לג:), ומסיים שזהו מה שממשיך הפסוק ואומר: "ה' ישמור צאתך וגו'". הדרכי משה (שם אות ב) כותב⁷:

"כתב מהרי"ל (סוף ספר מנהגי מהרי"ל, בליקוטים ממהר"ש מאושטריך זצ"ל אות צא): הרוצה לילך לדרך חוץ לעיר, כשיוצא יניח ידו על המזוזה ויאמר: בשמך טל אטלה. כי טל בגימטריא - כוזו. ובכל עת שיצא מן הפתח, יניח ידו על המזוזה ויאמר: ה' שומרי ה' צילי על יד ימיני, ה' ישמור צאתי ובואי מעתה ועד עולם".

סיכום

ספינות חיל הים - הגוררת והצרעה, שהן אינן חייבות במזוזה, אין לקבוע בהן מזוזה לצורך שמירה בלבד. אלא יש להקפיד שכל חייל בביתו הפרטי ובחדר המגורים שלו בבסיס, תהיה קבועה לו מזוזה כשרה כדת וכהלכה, ואז בעזרת השם היא תשמור עליו גם בעת הפלגתו בספינה בלב ים.



⁷ וכן כתוב שם בדרישה.